

26. Карга С. Народно-хозяйственный план Крымской АССР / С. Карга // Экономика и культура Крыма. – 1931. – №2.
27. ГААРК. – Ф.П-1. – Оп.1. – Д.870.
28. Эмир-Велиев Я. Итоги Пленума ОК и ОКК ВКП(б) / Я. Эмир-Велиев // Экономика и культура Крыма. – 1931. – №4.
29. ГААРК. – Ф.П-1. – Оп.1. – Д.1074.
30. ГААРК. – Ф.П-1. – Оп.1. – Д.1039.
31. Полетаев Д. Состояние коренизации и подготовки национальных кадров в Крыму / Д. Полетаев // Экономика и культура Крыма. – 1932. – №1-4.

Кондратюк Г. М. Коренизація в промисловості Кримської АРСР як один з напрямків національної політики

В статті проаналізовано національну політику в галузі промисловості в Кримській АРСР в 1920-1930-х роках. Охарактеризовано комплекс заходів пов'язаних зі створенням національного пролетаріату. Проаналізовано відмінності коренизації в промисловості в умовах нової економічної політики та індустріалізації.

Ключові слова: коренизація, індустріалізація, національний пролетаріат.

Kondratyuk G. N. Korenizatsiya in industry of Crimean ASSR as one of national policy orientations

National policy in industry in Crimean ASSR in 1920-1930s is analyzed in the article. A campaign with the establishment of national proletariat is characterized. Differentiation of korenizatsiya in industry in new economic policy and industrialization is analyzed.

Key words: korenizatsiya, industrialization, national proletariat.

УДК: 94(477)(=112.2)“181/194”

І. П. Задерейчук

РОЗВИТОК КІНОМЕРЕЖІ В МІСЦЯХ КОМПАКТНОГО ПРОЖИВАННЯ НІМЕЦЬКОЇ ЕТНІЧНОЇ ГРУПИ В КРИМУ В 20–30–ТІ РР. ХХ СТ.

Висвітлено розвиток кіномережі в місцях компактного проживання німецької етнічної групи в Криму. Проаналізовано особливості розбудови інфраструктури, побудова кінотеатрів, їх тематичний репертуар, проблеми, що виникали у влади розвиваючи масове кіно.

Ключові слова: німці Криму, кінофікація, просвіта, культура.

Серед масових видів мистецтва, які стрімко розвивалися в першій половині ХХ ст., вагоме місце посідало кіно. Саме його поява сприяла донесенню просвітницько-пропагандистських ідей до широких верств населення. Передусім це усвідомлювали більшовики, які відводили кінофікації важливу роль у роботі з національними меншинами. Таким чином, актуальним є дослідження особливостей національної політики більшовиків на прикладі німецької етнічної групи Криму з огляду на важливість цієї сфери й на сучасному етапі.

Мета наукової статті полягає у дослідженні проблем, пов'язаних з поширенням кіномережі в місцях компактного проживання німців. Вирішення поставленої мети обумовлено розв'язанням наступних завдань: вивчити особливості розвитку кіномережі Криму в цілому та у місцях компактного проживання німців зокрема, проаналізувати зміст кінокартин, з'ясувати роль Німкіно, охарактеризувати результат кінофікації та її вплив на німців.

Питання розвитку кіномережі в місцях компактного проживання німців Криму не знайшло свого належного вивчення в науковій та науково-популярній літературі.

Активне поширення кіно на території Криму припадає на початок ХХ ст. Провідними центрами кінофікації стають міста Сімферополь, Севастополь та Ялта. Натомість, певна роль в його появі на території Криму належать й німцям. Зокрема, саме Ф. Шнейдер був одним із засновників першого кінотеатру в Сімферополі [1, с.28]. Проте у дорадянський час кіномистецтво не набуло значного поширення на півострові, а в сільській місцевості, де компактно проживали німці, й взагалі.

Закріпившись в Криму радянська влада в перші роки не приділяла належної уваги розбудові мережі демонстрації кінофільмів. Лише з другої половини 20-х рр. саме на цю сферу було звернуто прискіпливу увагу, але поширення «найголовнішого з мистецтв» просувалося повільними темпами, але в 1930-х рр. фіксується швидке кількісне зростання кіномережі. Водночас у 1927 р. на окраїні автономії кіно взагалі ще не доходило відтак, кінофікація села перебувала на вкрай низькому рівні: на весь Крим нараховувалося всього 13 кіно-пересувов, але й ті забезпечувалися лише застарілими картинами [2, с.251].

Критичний стан кінофікації згадується й на шпальтах журналу «Пути коммунистического просвещения», що вийшов друком у 1926 р. У ньому писалося, що на колеї Агітпропвідділу та спеціальній нараді обговорювалося питання про стан та перспективи розвитку кіно в Криму. При цьому особлива увага акцентувалася на кінофікації села. Указувалося, що у цій сфері на 1927 р. працювало лише 3 кіно-

пересувки Райполітпросвіту й одна приватна. За підсумками колеґії приймається рішення про передачу всіх кінотеатрів органам НКПросвіти. Це мало забезпечити: перехід на організовану кінофікацію, збільшення мережі кіно-пересувок у селі за рахунок надходження коштів від демонстрації фільмів. У тематичному плані влада розраховувала демонструвати якісні кіно-картини замість американських бойовиків, «макулатури», старих фільмів [3, с.111].

На перспективність використання кіно в роботі серед населення 1927 р. вказували інструкції ЦК ВКП(б), в яких висловлювалася впевненість щодо зацікавлення німців цим видом мистецтва [4, арк.164-172]. Про зростання інтересу до кіноматографу та необхідності поширення його мережі серед національних меншин Криму йшла мова й у наступні роки [5, арк.4]. Фактично 1926-1927 рр. стали етапними в розвитку кінопрокату на території КАСРР. Посилення уваги влади на стан кінофікації на півострові пояснювалося тим фактом, що у разі продуманого використання потрібних кіносюжетів, охопивши значну аудиторію, можливо буде досягнути формування відповідного світогляду серед населення країни, зокрема серед німців.

Незважаючи на пропагандистську важливість кіно, розбудова кіномережі в КАСРР наприкінці 20-х – на початку 30-х рр. відбувалася повільними темпами. А саме, у 1931 р. в Біюк-Онларському німецькому національному районі діяло лише п'ять кінопересувок [6, арк.17]. До кінця року їх число збільшилося до семи, але працювало з них лише чотири, а у решти не було механіків. Усього в КАСРР на баланс перебувало 76 одиниць з яких діяло – 42 [7, арк.28]. У цілому, в трьох національних районах у 1931 р. працювало 14 кіно-пересувок і чотири стаціонарні кіно-установки. Отже, у розбудові кіномережі, зокрема й у місцях компактного проживання німців, основні проблеми зводилися до відсутності достатньої кількості кваліфікованих кадрів, здатних працювати кіномеханіками. Саме тому влада в 1931 р. була змушена визнати слабку роботу діючої мережі, що полягало в: перебоях з кінопоказами, незадовільному ідеологічному змісті кінокартин, малій кількості національних за формою та соціалістичних за змістом фільмів [8, арк.47].

У 30-ті рр. намітилася стала тенденція щодо розширення кіномережі – влада доклала серйозних зусиль для кінофікації районів Криму. Не залишилися поза увагою й місця компактного проживання німців. У 1936 р. Біюк-Онларському районі діяло 4 стаціонарних кіноустановки, з яких один звуковий кінотеатр у районному центрі на 250 місць та 3 стаціонарні у сільській місцевості при клубах на 450 місць. Окремо, працювало 7 кіно-пересувок. У Тельманському німецькому районі, створеному 1935 р., діяло 3 стаціонарні кіноустановки, що одночасно могли охопити кінопоказом 763 особи. Також функціонував один кінотеатр на 193 глядача та дві кіноустановки при клубах на 570 місць, а також 4 кіно-пересувки [9, арк.11-50]. У 1938 р. у Біюк-Онларському районі діяв 1 кінотеатр, розрахований на 250 місць, 4 кіноустановки, з яких 2 звукових при клубах, та 5 кінопересувок. У Тельманському районі – 1 кінотеатр на 400 місць, 2 кіноустановки при клубах, 1 звукова й 2 кінопердвизжки. Звукове кіно показувалося також при клубі в селі Карасан [10, арк.8-33].

Станом на 1939 р. у двох районах компактного проживання німців склалася наступна ситуація: у Тельманському районі працювало 9 кіноустановок, із них 8 звукових, а у Біюк-Онларському районі восени цього року діяло 7 кіноустановок, з яких 5 звукових [11, арк.6-22]. Саме кінопересувки забезпечували доступ до можливості перегляду кінофільмів у місцях компактного проживання німців.

Водночас заслуговує на увагу факт наявності при Спатській середній зразковій школі навчальної шкільної кіно-пересувки розрахованої, на 80 місць [9, арк.43].

У цілому в першому кварталі 1941 р. в КАСРР нараховувалося 298 звукових кіноустановок, з яких у сільській місцевості – 147, а також 20 кіноустановок, розрахованих на показ німого кіно [12, арк.5-6].

У своїй монографії доктор історичних наук Б.В. Змерзлий наводить дещо інші данні. Так, у 1940 р. – 637 (у тому числі 333 на селі. 89% усіх кіноустановок були звуковими), а в 1941 р. – 641 кіноустановка [2, с.252-253]. Незважаючи на суттєві розбіжності усе ж можна відмітити значне зростання кіноустановок в автономії. Така масовість дозволила охопити більшість населення Криму й німців зокрема кіномережею.

Для ефективного використання кіно серед німецького населення вимашалися спеціально обладнані приміщення. Саме з цим у влади виникли серйозні проблеми, розв'язання яких вимагало додаткового фінансування. Тому в довоєнний час масовими центрами демонстрації кінокартин ставали сільські клуби й червоні кутки, де показ відбувався за рахунок кінопересувок, наприклад, при сільських клубах у сел. Булганаци та Октоберфельді [13, арк.108,172], які в другій половині 30-х рр. працювали стабільно, демонструючи, зокрема, в Біюк-Онларському районі не менш ніж по три кіносеанси на місяць [14, арк.6]. Паралельно відбувалася поступова розбудова мережі кінотеатрів [15, арк.52]. Вони створювалися передусім у районних центрах, а також у крупних селах (у німців такими були Карасан, Спат, Нейман тощо).

Ілюстративно слід навести наступні історичні факти. У 1940 р. у Ней-Лібентальському сільському клубі відбулося 27 кіносеансів, при Спатському будинку культури проведено відповідно 184 кінопокази, а безпосередньо в районі центрі Тельманського району Курман-Кемельчи 126, які відвідало 41137 осіб [15, арк.108,172]. У Біюк-Онларському будинку культури за 1940 р. продемонстрували 121 кінокартину, відбулося 277 кіносеансів, з охопленням 46759 осіб з них 18910 дітей [16, арк.6-9].

Наведені вище чисельні показники, пов'язані з кількістю стаціонарних кіноустановок, кінопересувок, а також кіносеансів дозволяють зробити висновок, що 30-ті рр. стали періодом активного розвитку кіномережі на території Криму, зокрема, в місцях компактного проживання німців. Влада розділяла кінофікацію районів як ефективний засіб поширення серед мас радянського світосприйняття, лояльності до режиму. Незважаючи на труднощі, що виникали в розвитковій кіномережі – відсутність кваліфікованих кіномеханіків,

зриви кіносеансів через негаразди з електроживлення [17, арк.7], новий вид масової культури отримував все більшу популярність. Німці активно відвідували кінопокази про що свідчить статистика 1940 р. Саме це рік можна вважати одним з показових, який демонструє реальні досягнення партії у розбудові кіномережі серед німів Криму.

Звісно, для усвідомлення значення кіно в поширенні нових цінностей треба розглянути й саму їх тематику. Насамперед слід вказати на факти показу кінострічок просвітницького характеру. Наприклад, під час проведення в 1940 р. сільськогосподарської виставки в Біюк-Онларі у місцевому будинку культури було проведено тематичний кінофестиваль, присвячений господарчій тематиці, який відвідало 350 осіб. Інтерес викликає й факт колективного обговорення учасників виставки переглянутих кінокартин [16, арк.6-9].

Але головний акцент все ж таки робився на художні кінострічки. У звітах по Тельманському та Біюк-Онларському районах щодо поширення культури в маси наводяться дані стосовно репертуару. Так, у кінотеатрі Біюк-Онлару в 1937 р. відбувалися колективні перегляди кінокартин «Чапаєв», «Борьба за Киев», «Крестьяне» та ін. [18, арк.8]. Крім того, на кіноекранах автономії можна було побачити «Ордер на арест», «Цемент», «Плотина прорвана», «26 комиссаров», «Два товарища», «Орденосец», «Большие будни», «Птицелов», «Броненосец Потьомкин», «Веселые ребята» та інші [2, с.251-253].

Наведений перелік художніх фільмів знімався на провідних радянських кіностудіях. Одночасно в другій половині 20-х рр. влада створює національні кіностудії. Зокрема, існувала кіностудія в Автономній республіці німців Поволжя – «Немкіно» [19]. Ця кіностудія зняла в 1939 р. кінохроніки 18 звукових та 7 німих кіножурналів. Енгельською студією до 1939 р. було випущено 18 звукових і 7 німих кіножурналів. Але у 1940 р. влада закрила кіностудію в німецькій республіці [20].

Крім хронічки, «Немкіно» випустило один художньо-ігровий фільм «Мартин Вагнер» (1928) – Бела Іллеша «Ковер Стеньки Разина», в якому розповідається про боротьбу комуністів республіки німців Поволжя за організацію сільськогосподарської кооперації.

Фільми «Немкіно» мали невисокий художній та технічний рівень та не окупали себе. Тому існування таких малих виробничих кіноустанов радянська влада визнала недоцільним. Для обслуговування національних республік та областей РСФРР у 1928 р. створено об'єднання кіноорганізації – «Східкіно» [19]. До його завдань «Східкіно» входила допомога національним республікам та областям у розвитку кіномережі й прокату, а також виробництво художніх картин і культурних фільмів на матеріалах історії та сучасності малих народів РСФРР.

За час існування «Східкіно» (1928-1934) ним було знято, частково самостійно, частково у взаємодії з іншими кін організаціями, більше двадцяти п'яти повнометражних фільмів [20].

Філіал цієї організації працював й у КАСРР. Досліджуючи проблеми пов'язані з кінофікацією районів з компактним проживанням німців, треба акцентувати увагу не лише на репертуарі, але й безпосередньо якою мовою відбувався кінопоказ. Станом на 1 липня 1931 р. у розпорядженні «Східкіно» було 323 кінофільми, з них: кримськотатарською мовою – 5 (1,5 %); німецькою лише одна кінострічка, або 0,3 %, а більшість кінофільмів мали російськомовне озвучування, що у цифровому виразі складало – 273 (84,5%) [21, арк.28]. Отже, діяльність «Немкіно» в республіці німців Поволжя не мала належного впливу на формування репертуару кінофільмів для німців Криму. Кіностудія не змогла забезпечити належного виготовлення кінострічок для кінопрокату в місцях компактного проживання німців Криму. Створена загальносоюзна організація «Східкіно» також не створила реального доступу до німецькомовного кіно, що свідчить про небажання держави організувати власне кіновиробництво, розраховане на німців, а навпаки за допомогою кіномережі запровадити процес не лише радянзації, але й русифікації.

Наведені факти підкреслюють, що подібний стан справ, звісно, не міг задовольнити німців. Враховуючи, що активна кінофікація районів з компактним проживанням німців припадає на другу половину 30-х рр. то говорити про поширення кінострічок рідною мовою взагалі складно, зокрема після згортання коренізації у 1938 р. Тому, можна дійти до висновку, що виходячи з назв кінострічок, а також мови, якими вони демонструвалися, влада не ставила за мету забезпечення традиційного розвитку німецької етнічної групи Криму. Перед партійними чиновниками ставилися дещо інші завдання, а саме: поширення та формування нового світогляду шляхом знищення традиційного способу життя; русифікація німецької етнічної спільноти й формування нової «радянської людини». Для досягнення цих завдань, разом з іншими чинниками, було обрано новий вид масової культури – кіномистецтво, яке при відносній своїй дешевизні здатне охоплювати широкі маси.

Джерела та література

1. Широков В.А. Симферополь: Улицы рассказывают / В.А. Широков. – Симферополь: Таврия, 1983. – 208 с.
2. Змерзлий Б.В. Розвиток системи просвітництва кримських татар у 1921-1941 рр. / Б.В. Змерзлий. – Симферополь: Энергия-Дельта, 2007. – 344 с.
3. М. Кино в Крыму / М. // Пути коммунистического просвещения. – 1926. – №2. – С.111.
4. Державний архів в Автономній республіці Крим (далі – ДААРК). – Ф.П-1. – Оп.1. – Спр.699.
5. ДААРК. – Ф.Р-663. – Оп.3. – Спр.752.
6. ДААРК. – Ф.Р-663. – Оп.3. – Спр.418.
7. ДААРК. – Ф.Р-663. – Оп.3. – Спр.988.
8. ДААРК. – Ф.Р-663. – Оп.3. – Спр.403.
9. ДААРК. – Ф.Р-219. – Оп.1. – Спр.1774.
10. ДААРК. – Ф.Р-219. – Оп.1. – Спр.1810.

11. ДААРК. – Ф.Р-219. – Оп.1. – Спр.1816.
12. ДААРК. – Ф.Р-219. – Оп.1. – Спр.1867.
13. ДААРК. – Ф.Р-20. – Оп.10. – Спр.219.
14. ДААРК. – Ф.110. – Оп.1. – Спр.23.
15. ДААРК. – Ф.Р-663. – Оп.16. – Спр.49.
16. ДААРК. – Ф.Р-20. – Оп.10. – Спр.266.
17. ДААРК. – Ф.Р-2697. – Оп.4. – Спр.21.
18. ДААРК. – Ф.П-1. – Оп.1. – Спр.1805.
19. Лебедев Н.А. Очерки истории кино СССР Немое кино: 1918-1934 годы / Н.А. Лебедев. – М.: Издательство «Искусство», 1965.
20. Арндт Е. Культура российских немцев / Е. Арндт // http://www.eiprd.ru/article.php?mode=view&own_menu_id=30351.
21. ДААРК. – Ф.Р-663. – Оп.3. – Спр.988.

Задерейчук И. А. Развитие киносети в местах компактного проживания немецкой этнической группы в Крыму в 20–30-е гг. XX в.

Раскрыто развитие киносети в местах компактного проживания немецкой этнической группы в Крыму. Анализируются особенности распространения киносети, строительство кинотеатров, тематика киносеансов, проблемы, которые возникали у власти в развитии кино.

Ключевые слова: немцы Крыма, кинофикация, просвещение, культура.

Zadereyчук I. P. Cinema net development living of german ethnic group in Crimea in 20-30-th of 20-th century

The article is devoted to studying of cinemanet development in the places of compact living of german ethnic group in Crimea. The peculiarities of cinemanet spreading, building of cinema theatres, theanes of pictures, problems that authorities had in cinema developing are analyzed here.

Key words: Crimean german, cinemafication, education, culture.

УДК: 94(477)“1920-1930”

О. О. Ігнатуша

ПРИЧИНИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПРИ БУДІВНИЦТВІ ЗАПОРІЗЬКОГО ІНДУСТРІАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ (20–30–ТІ РР. ХХ СТ.)

Стаття містить аналіз економічних, політичних та соціальних факторів виникнення феномену міжнародного співробітництва на прикладі будівництва Запорізького індустріального комплексу.

Ключові слова: індустріалізація, політика влади, іноземні спеціалісти, промислові технології, інженерні консультації, міжнародна співпраця.

Питання міжнародного співробітництва під час будівництва Запорізького індустріального комплексу, його значимості та суспільного резонансу ще недостатньо розроблене у вітчизняній історичній науці.

В історіографії проблеми виділяємо два періоди, які виразно відрізняються характером оцінок причин, масштабів і змісту діяльності іноземних спеціалістів на будовах більшовицької індустріалізації: 1) радянський – 20–80-ті рр. ХХ ст. і 2) пострадянський, який розпочався з початком 1990-х рр.

Більше праць, близьких до проблеми, було написано у радянські часи. Проте ці праці відзначаються упередженістю. Вони акцентують увагу на міжнародній солідарності трудящих, не розкривають чинники економічних зв'язків, замовчують питання економічної мотивації співпраці для обох сторін, применшують економічний ефект, який вдалося досягти завдяки залученню до реалізації проектів індустріальної розбудови іноземних фахівців. Об'єктивністю серед праць того часу відокремлювалися роботи І. Касьяненка [1], С.В. Кульчицького та О.В. Лихолата [2], О.І. Латуна [3].

З розпадом Радянського Союзу, утвердженням на пострадянському просторі нових методологічних підходів та розширенням джерельної бази розробки проблеми було досягнуто помітних зрушень у її вивченні. Це доводять праці А.В. Голуба [4, 6], О.І. Латуна [5], В.Г. Ткаченка [5, 6], Б.М. Шпотова [7, 8].

Наявна джерельна база роботи зосереджена, головним чином, в архівних фондах. Передусім, це фонди Центрального державного архіву громадських об'єднань України (Ф. 1. – ЦК КПУ), Центрального державного архіву вищих органів державної влади України (Ф. 1. – ВУЦВК), Російського державного архіву соціально-політичної історії та Державного архіву Запорізької області (Ф. Р-955 – Дніпрокомбінатбуд). Крім того, вона розпорошена у багатьох архівних фондах центральних та місцевих партійних, радянських установ, будівельних, торговельних, громадських організацій і промислових підприємств. Значну частку джерельної інформації зосереджено у періодичній пресі кінця 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст.

Загальні сюжети суспільно-політичного розвитку та міжнародних відносин СРСР з країнами Заходу, які були торговельно-економічними партнерами у ході радянської індустріалізації, знайшли відображення у відомих документальних виданнях: «Документы внешней политики СССР», «Политбюро ЦК РКП(б)–ВКП(б)